# Приложение 2

**Културни ресурси на община Созопол**

**1. Културни оператори**

**Общински културен институт ”Музеен център” – Созопол**

Музейният център е основен културен институт на територията на Община Созопол. Създаден е през 2014 г. с цел проучване, опазване, представяне и популяризиране на богатото културно-историческо наследство на Созопол – най-древния град на България. Развива се в три направления – археология, етнография и изобразителни изкуства. В структурата му са включени Археологически музей – Созопол, Етнографски музей, Художествена галерия, експозиция „Старият Созопол” и музей „Свети Никола” в гр. Черноморец.

- **Археологически музей "Проф. Божидар Димитров"**

Археологически музей Созопол се намира в старата част на града и един от 100-те национални туристически обекта. В него са събрани артефакти от всички исторически епохи в богатата история на града. Изложените в музея находки са забележителни - материали от най-дълбока древност до Античността и Средновековието, даващи сведения за живота и развитието на местното население от V в.пр.Хр. - XVII в., както и творби на християнското изкуство от XVII - XIX век. Музеят разполага с огромна колекция от древногръцки вази, над 120 запазени амфори в черно- и червенофигурален стил, монети, статуи и най-богатата в света колекция от каменни котви. Сред експонатите от най-новите археологически разкопки са реликварят от алабастър, в който са съхранявани мощите на св. Йоан, открити на остров Св. Иван през 2010г., както и созополският вампир, който придаде нов любопитен щрих в историята на града.

- **Етнографски музей**

"Къща Куртиди", в която се помещава Етнографският музей, е паметник на културата от края на XIX век. Дворът е с изглед към морето и автентичен за Стария град вид - чардаци и навеси, под които са изложени тъкачен стан, бъчви за вино, кадуси за мачкане на грозде, селскостопански сечива, миндер, битов инвентар и дори лодка.

В залите на музея е пресъздаден уютът на някогашната созополска съща и са изложени традиционни занаятчийски инструменти, свързани с основния поминък на населението - риболов, земеделие, скотовъдство.

В постоянната експозиция могат да бъдат видени над 300 експоната, дарени от родолюбиви местни сдружения и граждани. Носии, красиви покривки, богато украсените шевици и традиционните женски накити, пъстри престилки и шарени черги, датиращи от периода XVIII-XIX век, са част от многоцветието, което контрастира с потъмнелите от времето подове и тавани.

На втория етаж са обособени експозиционни модули с артефакти, свързани с градския бит и култура на созополчани от края на XIX до 60-те години на XX век.

През летния сезон музеят организира фолклорни празници, възстановки на характерни обичаи и множество тематични изложби.

- **Художествена галерия**

Художествената галерия се помещава в сграда, паметник на културата "Старото училище". Постоянната експозиция е разположена на два етажа и включва около 300 произведения - живопис, графика и скулптура. Забележителна е колекцията от картини на проф. Александър Мутафов - един от първите български художници маринисти. В самостоятелна зала е представена колекцията "Старият Созопол" от произведения на созополските художници Яни Хрисопулос и Петър Катерков. Изложени са творби на Георги Божилов - Слона, Николай Шмиргела, Георги Баев, К. Карамфилов, Греди Аса, Иван Бахчеванов и др. известни български художници.

- **Център за изкуства, местни художествени занаяти и традиции / Експозиция „Старият Созопол”**

Центърът е разположен в „Дукова къща“ – културна ценност с категория „местно значение“, изградена в първоначалният си вид във втората половина на XIX век. До 2007 г. сградата е функционирала като детска градина и Териториална данъчна служба, преди да бъде почти напълно унищожена от пожар. През 2015 г. на това място при извършени пълни археологически проучвания, предшестващи строителните дейности по възстановяването на сградата в първоначалният й вид, са открити останки от антични жилищни сгради и стопански съоръжения от IV – II век пр. Хр.

Музейната експозиция е разположена на 120 м2 и заема целия втори етаж на сградата. Пространството е многофункционално, предвидено за временни тематични и гостуващи изложби. Основен акцент в експозиционната политика е представянето на археологически артефакти, открити при последните археологически проучвания на територията на община Созопол. Друго направление в развитие на експозицията е свързано с представяне на старинни икони и творби на художественото изкуство, пресъздаващи Созопол от началото на века до ново време. Организират се изложби на произведения на традиционните художествени занаяти, приложни изкуства и творчески работилници за деца.

- **Музейна експозиция „Свети Никола”, гр. Черноморец**

С богатата история и археологията на град Черноморец и района посетителите могат да се запознаят в Музейна експозиция „Свети Никола”, гр. Черноморец. Музеят е създаден през 2014 г. с цел представяне, съхраняване и популяризиране на богатата и древна история и култура на град Черноморец. Музеят се помещава в самостоятелна двуетажна сграда и се състои от две експозиционни зали с направление археология и етнография. На първият етаж на музея е поместена археологическа експозиция „Черноморец–хилядолетното начало”, в която са представени керамични съдове, култова пластика, древни металургични съоръжения, каменни костени оръдия на труда и рибарски приспособления открити от праисторическо селище в м.”Аклади” (VI-III хил.пр.Хр.), свидетелстващи за живота, поминъка и вярванията на най–ранните поселения в землището на самия град.

На втория етаж е поместена етнографска експозиция „Бит и култура на населението от Крайбрежна Странджа“, в която са изложени женски накити, тъкани, традиционно мъжко, женско и детско облекло на представителите от трите основни етнически групи–рупци, тронки и загорци, оформящи пъстрият етнографски облик на

района. Представа за основния поминък на населението–земеделие, животновъдство, риболов, както и старинните местни занаяти дават изложените оръдия на труда и занаятчийски инструменти. Богато илюстрираните фотоси и табла дават визуална представа за архитектурния облик на с. Свети Никола (дн. Черноморец), начина на живот, традициите и обичаите – част от духовната култура на местното население.

**Център за подводна археология**

Центърът за подводна археология е единственият държавен институт в България, който по закон (ПМС № 128) има право да извършва дейности свързани с:

- Проучване, документиране и опазване на подводното археологическо наследство (българско черноморско крайбрежие, реки и езера). В това число влизат контрол над подводни, хидротехнически и драгажни дейности, подводни археологически изследвания, геофизични и геоморфоложки изследвания, насочени към промяната на бреговата ивица от древността до наши дни, химични, ботанични, зооложки и други изследвания, целящи установяването на палеоклиматичните условия по българското черноморско крайбрежие и промените в климата;
- Научна, научно-информационна, експертна и консултантска дейност, предимно свързани с изготвянето на наредби и закони при осъществяване на подводна дейност и опазване на културно-историческото наследство;
- Организиране и провеждане на национални и международни научни прояви. Организатор е на редица научни прояви, най-важната от които е международният симпозиум ТРАКИЯ ПОНТИКА, стартирал през 1979 година. Научният форум е организиран единствено със средства и усилия на ЦПА, като в него участват обикновено представители от 10-15 държави. Сред тях са едни от най-изтъкнатите изследователи в областта на подводната археология – Джордж Бас, Онър Фрост, Герхард Капитен, Дейвид Френч , Джан Боузек, Джон Хинд, Димитриос Самсарис, Роланд Паскоф;
- Експозиционна, популяризаторска и издателска дейност. Подготвя и издава научни трудове на български и чужди автори в областта на морската история и археология, организира временни изложби, представящи българските археологически открития под вода. Една от изложбите „Тайни от морското дъно“ в гр. Китен представя колекция от котви от различни периоди, предмети от подводни археологически разкопки на потънало селище от ранната бронзова епоха и потънал кораб от 18-19 век в южния залив на Китен. Част от предметите могат да се видят и във виртуалния музей в страницата на ЦПА;
- Подготвка и квалификация на кадри. Организира и изпълнява образователни програми по морска история, етнология и подводна археология в рамките на летни школи за студенти и осигуряване на възможности за практическо приложение на усвоените знания и умения. Подобни школи са провеждани в рамките на съвместни проекти с неправителствената археологическа организация „Балканско наследство“ и по българо-турска програма „Partnership IPA Cross-Border Programme“ Съдействие при определяне

на приоритетите на държавната културна политика в областта по опазването на културното наследство под вода;

- Участие при изработването и даването на становища по проекти на нормативни актове в областта по опазването на културното наследство под вода.

През 2025 г. Центърът става институт категория 2 на ЮНЕСКО и отговаря за проекти и инициативи в Черноморския регион и Долен Дунав.

**Читалищна мрежа на община Созопол**

Читалищната мрежа в община Созопол е гъста и обхваща самия град и почти всички села, като осигурява културно присъствие във всяко населено място. В читалищата трите основни направления на работа се реализират паралелно и взаимно се допълват – библиотечно-информационна дейност, културни прояви и любителско художествено творчество. Библиотеките осигуряват достъп до книги и информация, а залите през цялата година събират хората за празници, концерти, ритуали и срещи на общността, в които се включват фолклорни, танцови, вокални и детски състави. Така читалищата едновременно съхраняват местните традиции – кукери, лазарки, коледари – и изпълняват ролята на съвременни местни центрове за услуги, където жителите ползват интернет, копиране и помощ при попълване на формуляри.

| Читалище | Населено място | Основна дейност | Сграда / помещение |
|---|---|---|---|
| НЧ „Отец Паисий – 1896“ | гр. Созопол | Библиотека, множество школи и състави за деца и възрастни, богата културно-просветна програма, национални и международни фестивали и конкурси. | Самостоятелна читалищна сграда с киносалон (използван и като културно пространство) и библиотека; разполага с няколко зали и техника (вкл. компютри). |
| НЧ „Димо Николов – 1908“ | гр. Черноморец | Школи (музика, танци, изобразително), детски и възрастни състави, целогодишен културен календар и множество общностни събития. | Читалищна сграда в Черноморец (ул. „Тодор Каблешков“ № 2) с библиотека и зали за школи и състави. |

| Читалище | Населено място | Основна дейност | Сграда / помещение |
|---|---|---|---|
| НЧ „Просвета – 1935“ | с. Равадиново | Библиотека, лазарска, коледарска и детска фолклорна група, културно-масови празници през цялата година. | Читалищна сграда с библиотека и зала за събития (описана като основен културен център в селото). |
| НЧ „Светлина – 1923“ | с. Крушевец | Библиотека, детски и женски танцови групи, кукерска, лазарска и коледарска група, богата празнична и образователна програма. | Помещение около 40 кв. м., предоставено на читалището (зала, която се поддържа със средства на сдружението и общината). |
| НЧ „Ради Хаджиев – 1929“ | с. Равна гора | Библиотека, кръжок по литературно четене, детски и смесени фолклорни групи, групи за модерни и ромски танци, празничен календар. | Едноетажна масивна сграда с библиотечна зала, киносалон и зала за компютри; добра техника (компютри, мултимедия), но без осигурен достъп за хора с увреждания. |
| НЧ „Възраждане – 2000“ | с. Атия | Интензивен културен календар (празници, ритуали, екскурзии), библиотека, информационни услуги (интернет, копиране), лазарска, коледарска и кукерска група. | Читалищна сграда в с. Атия с библиотека и помещения за мероприятия и услуги за населението. |
| НЧ „Ангел Величков – 1902“ | с. Росен | Библиотека, интернет услуги, три | Масивна двуетажна сграда, 382 |

| Читалище | Населено място | Основна дейност | Сграда / помещение |
|---|---|---|---|
| | | фолклорни групи (смесена, мъжка, детска „Росенче“), богато отбелязване на всички основни празници и фестивални участия. | кв. м, с голям салон (150 стола), 120 кв. м библиотека и стая за репетиции; 6 компютъра, от които 4 за читатели. |
| НЧ „Наука – 1928“ | с. Индже войвода | Библиотека, лазарска, кукерска и коледарска група, годишен културен календар с множество местни празници и проекти по програма „Българските библиотеки“. | Ползва помещение 60 кв. м в сградата на кметството – библиотека и зала за събития; нужда от обновяване и допълнително техническо оборудване. |
| НЧ „Възраждане – 1929“ | с. Присад | Клубни дейности по плетиво и кулинария, местни културни инициативи. | Читалищно помещение в Присад |
| НЧ „Напредък – 1904“ | с. Зидарово | Фолклорни групи (ГрАФ „Зеленика“, „Странджански ритми“, детска група), лазарска и коледарска група, участие в местни празници. | Сграда около 300 кв. м с голяма зала за концерти и събрания, библиотека, офис и санитарен възел. |

## 2. Културни пространства и институционална база

Созопол разполага с мрежа от различни културни пространства – открити сцени, зали, музеи и галерии, които формират силна целогодишна, а особено лятна културна среда.

**Основни открити сценични пространства**

- Летен театър „Аполония“ – основна открита сцена на града, домакин на концерти, театър, фестивали и ключови събития като Празниците на изкуствата „Аполония“ и други летни програми на общината.
- Амфитеатър (Санта Марина / общински парк „Св. Марина“) – модерна открита лятна сцена с около 390 места, разположен терасовидно с удобен достъп по алеите на парка, използван за концерти и фестивални прояви.
- Открита сцена пред НЧ „Димо Николов – 1908“ – квартално културно ядро с летни събития, концерти и празници на открито, насочени към местната общност и гости.
- Открита сцена „Солинария“ – фестивално пространство, свързано с инициативи за млади артисти и летни концерти, което разширява културната карта извън традиционните локации в Стария град.

**Зали в културни организации**

- Археологически музей „Проф. Божидар Димитров“ – централен музей с експозиции от Античността и Средновековието, често използван и за културни събития като литературни четения и камерни прояви.
- Етнографски музей – разположен в старинна къща в Стария град, представя традиционен бит, занаяти и обичаи на Созопол и региона; дворът се използва и за по-малки спектакли и детски представления.
- Център за изкуства, местни занаяти и традиции „Старият Созопол“ – експозиционно и работилнично пространство, свързващо занаятчии, художници и публика, с акцент върху нематериалното културно наследство.
- Киносалон – Читалище „Отец Паисий – 1896“ – традиционна читалищна сграда с киносалон с 320 места, използван за прожекции, театър, лекции и срещи с автори, важен център за общински и фестивални програми.
- Народно читалище „Ангел Величков – 1902“ в село Росен разполага със салон за сценични изяви и празнични събития на местната общност – концерти, читателски срещи, детски и фолклорни програми.
- Народно читалище „Напредък – 1904“ в село Зидарово разполага със салон с приблизително 150 седящи места, подходящ за концерти, театрални представления, кинопрожекции, срещи и съборни тържества.
- Военен клуб – зала (ИА „Военни клубове и военно почивно дело“) – представителна зала за концерти, представяния и официални събития, осигуряваща още едно закрито пространство в града.
- Конферентни и културни зони в комплекс „Санта Марина“ – освен амфитеатъра, комплексът разполага и с многофункционални зали (до около 180 места) за конференции, прожекции и културни формати.
- Зала за майсторски класове в Созопол функционира като специализирано пространство за обучения, уъркшопи и творчески резиденции

**Галерии и експозиционни дворове**

- Художествена галерия – помещава се в „Старото училище“, сграда–паметник на културата; постоянната експозиция включва стотици

произведения живопис и графика, а дворът и залите се използват за премиери, камерни концерти и фестивални събития.

- Пространство до галерия „Ласкариди“ / митрополия – характерно външно място в Стария град, подходящо за малки сцени, вернисажи на открито и авторски представяния в близост до църковно-историческата среда.
- Зала „Арт Сол“, Созопол – закрито културно пространство за изложби, литературни четения и камерни събития, допълващо летните открити сцени с целогодишна дейност.

**Градски площади и открити места**

- Площад „Хан Крум“, Созопол – ключов градски площад, често използван за концерти, празнични програми и масови събития на открито.
- Площади по населени места в общината – в селата и курортните зони около Созопол площадите функционират като локални сцени за фестивали, фолклорни събори и инициативи на кметства и читалища.

### 3. Основни културни събития и инициативи

| Име на събитието | Локация (основна) | Обичаен период на провеждане |
|---|---|---|
| Празници на изкуствата „Аполония“ | Летен театър „Аполония“, Етнографски музей, Художествена галерия, Археологически музей, пространства до галерия „Ласкариди“ | Край на август – началото на септември (годишно) |
| Международен младежки фестивал-конкурс „Музите“ | Летен театър „Аполония“, НЧ „Отец Паисий 1896“, Етнографски и Археологически музей | Началото/първата половина на юли (годишно) |
| Международен фестивал за куклен и площаден театър „Арлекино и Марионета“ | Летен театър „Аполония“, Етнографски музей, открити градски пространства | Началото на август (годишно) |
| Младежки арт фестивал „Солинария“ | Открита сцена „Солинария“, Зала „Арт Сол“, крайбрежни пространства в Бужака | Юли (годишно) |

| Име на събитието | Локация (основна) | Обичаен период на провеждане |
|---|---|---|
| „Седмица на българската литература и българските автори“ | Средновековен манастирски комплекс „Средновековна митрополия“ (до арт галерия „Ласкариди“) | Лято – края на август и началото на септември (годишно) |
| Празник на О-солената риба | Площад „Кулата“, гр. Созопол | Началото на декември (годишно) |
| Лятна академия / майсторски класове по музика и изкуства | Зала за майсторски класове, НЧ „Отец Паисий 1896“, Археологически музей, галерия „Арт Сол“ | Юли – август (годишно, в рамките на летния сезон) |
| Концертни цикли „Лято в Созопол“ (поп, рок, джаз, класика) | Летен театър „Аполония“ | Юли – август (почти всяка вечер) |
| Международен франкофонски фестивал „Солей“ | Галерии, сцени, открити пространства | Началото на юни (около 3 и 8 юни) |
| Международен фестивал „Созополска панорама“ | Сценични и изложбени пространства | 22–26 юни |
| Арт олимпиада „Хармония и сила“ | Летен театър, други сцени | 27 юни – 3 юли/17–18 август |
| Програма „Антеа АРТ“ – месец на културата | Галерии, сцени, площади | През септември |
| Фестивал „Балкантеа“ | Площади и сцени | През септември |
| Фестивал на занаятите | Център / „Старият Созопол“ | През септември |

| Име на събитието | Локация (основна) | Обичаен период на провеждане |
|---|---|---|
| Дни на православното кино | Летен театър „Аполония“ | 22–24 август |
| Други традиционни празници | | |
| Йорданов ден – Богоявление | Крайбрежие / пристанище Созопол | 6 януари |
| Ден на родилната помощ – Бабинден | НЧ „Отец Паисий 1896“, здравни и общински пространства | 21 януари |
| Ден на Лозаря – Трифон Зарезан | Села в общината, лозови масиви | 1 февруари |
| Годишни възпоменателни чествания (Освобождение на Созопол, кап. Петко войвода) | Площадни и мемориални места | 7 февруари |
| Възпоменание за Васил Левски | Паметни места, площади | 19 февруари |
| Ден на художественото любителско творчество | Читалища в общината | 1 март |
| Сирни заговезни – Прошка | Площади и улични пространства | Подвижен, около 2 март |
| Национален празник на България | Централен площад Созопол | 3 март |
| Международен ден на жената | Общински и читалищни зали | 8 март |
| Световен ден на гората | Паркове, околности на града | 20 март |

| Име на събитието | Локация (основна) | Обичаен период на провеждане |
|---|---|---|
| „Созопол рън“ – Национален шампионат по шосейни бягания | Улици на Созопол и околности | 20–23 март |
| Благовещение – възстановка от децата на Неделно училище | Храм и прилежащи пространства | 25 март |
| Ден на Тракия | Паметни места | 26 март |
| Лазаровден – възстановка на лазаруване | Улици, дворове, читалища | Събота преди Цветница |
| Цветница – благотворителен базар | Площади, пред храмове | Неделята на Цветница |
| Великденски празници – празнична програма | Център, храмове, сцени на открито | В рзличен период в замисимост от православния календар |
| Ден на храбростта и Българската армия | Паметници, площад | 6 май |
| Ден на победата / Ден на Европа | Централен градски площад, институции | 9 май |
| Празник на СУ „Св. св. Кирил и Методий“ | Двор/зала на училището, до Художествената галерия | 11 май |
| Ден на българската просвета и култура и славянската писменост | Център и училища | 24 май |

| Име на събитието | Локация (основна) | Обичаен период на провеждане |
|---|---|---|
| Международен ден на детето – празнична програма | Площади, сцени, НЧ „Отец Паисий 1896“ | 1 юни |
| Ден на Христо Ботев и загиналите за свободата | Паметници и площади | 2 юни |
| Празници на НЧ „Отец Паисий 1896“ | НЧ „Отец Паисий 1896“ | 19 юни |
| Възстановка „Еньовден“ | Площади, етнографски пространства | 24 юни |
| Празници на гр. Созопол посветени на Св. Марина | Център, храм „Св. Марина“, сцени | 16–17 юли |
| Годишно честване на рождението на Васил Левски | Паметни места | 18 юли |
| Училище по археология | Археологически обекти около Созопол | През август |
| Откриване на учебната година | Училища в общината | 15 септември |
| Ден на възрастните хора и Световен ден на музиката | Читалища и клубове | 1 октомври |
| Фолклорен фестивал „С песните на Тома Янчев“ | с. Росен | 4 октомври |

| Име на събитието | Локация (основна) | Обичаен период на провеждане |
|---|---|---|
| Ден на народните будители | Читалища, училища | 1 ноември |
| Ден на християнското семейство и младежта | Храмове и общински зали | 21 ноември |
| Запалване светлините на Коледната елха | Център на град Созопол | Началото на декември |
| Предколедни и новогодишни празници („Рождество Христово“, „Дядо Коледа при децата“) | Площади, НЧ „Отец Паисий 1896“, училища | Средата на декември – 24–25 декември |
| Концертна програма – посрещане на Нова година | Площад „Хан Крум“ | 31 декември |

## 4. Ресурси на културното наследство

### Алхеорогически обекти

### СТАРАТА МИТОРПОЛИЯ

„Старата Митрополия”, X – XVII век, е най-големия и представителен храм на Средновековен Созопол. Трикорабната базилика, с размери 28 х 14,5 м, е католикон на градски манастир – резиденция на созополските епископи. Към стените на църквата, от север, са долепени две помещения със стопански функции. Най-добре е запазено зърнохранилище от XI – XIV век, с хидрофобна обмазка. В тази част на комплекса е разкрита и цистерна от края на V – VI век. С функционирането храма е свързан баптистерий, проучен южно от него, под съседна сграда на църковното настоятелство на съвременния храм „Свети Георги”. При разкопките са открити многобройни мраморни архитектурни детайли, фрагменти от стенописи и мозайки, които свидетелстват за важната роля и богатството на християнския комплекс. В контекста е разкрит и некропол, от който са проучени повече от 500 гроба. Под нивото на базиликата са регистрирани останки от две жилищни сгради, стопански и водоснабдителни съоръжения, датирани през V – II век пр. Хр. Пред централния вход на църквата е открит

антов храм от елинистическия период, III – II век пр. Хр. Множество артефакти – тракийска, източногръцка, черно и червенофигурна керамика, доказват обитаване на терена от края на VII век пр. Хр. до началото на I век.

**СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР „СВ. АПОСТОЛИ”**

Археологическият обект е разположен на нос Скамний – доминантната част на Созополския полуостров. Разкопките, проведени в периода 2011 – 2015 г., разкриват следи от антично светилище – Тесмофорион, края на VI – III век пр. Хр., посветено на Деметра и дъщеря ѝ Кора-Персефона. Разкрити са ѝ останки от късноантичната и средновековна крепостна стена с полигонална кула. В началото на XI век е изграден малък параклис (мартирий), а през XII век трикорабна базилика около която се развива голям манастирски комплекс, функционирал до началото на XV век. Проучен е и голям християнски некропол с повече от 180 погребения. В периода XVI – XVIII век на това място е базиран малък турски гарнизон. През Възраждането християнската традиция е възстановена с изграждането на малък параклис и построяването на първото светско училище в Созопол.

**Манастир Свети Никола**

Археологическият комплекс е проучен в периода 2008 – 2013 г. и е ситуиран до входа на Стария град на Созопол. Обектът е многослоен и включва археологически структури, свързани с историята и културното наследство на древна Аполония и късноантичния и средновековен град Созопол от VII век пр. хр. до XVII век. Късноантичната крепостна стена е ситуирана в западната част на комплекса. В края на VI век пред нея е изградена втора крепостна стена VI – XIV век – протейхизма, която опасва целия Созополски полуостров. Запазен е входът на крепостта, фланкиран от две полукръгли кули. Входното пространство е трикратно преустроено. В силуета му личат нивата на три улици. В началото на VII век пред портата е издигната еднокорабна църква. В олтара ѝ е открита керамична ампула с мощи на светец. Счита се, че храмът е посветен на Свети Никола. През X век, върху основите на ранната църква, е построена нова трикорабна църква с базиликален план. В края на XII – началото на XIII век църквата е преустроена и около нея възниква манастирски комплекс, просъществувал до XVII век. Около църквата е проучен голям християнски некропол, датиран в три основни хронологически периода: VII – X, XI – XIV и XV – XVII век. При един от гробовете е засвидетелстван ритуал против превъплъщаване. От ранновизантийската епоха в западната част на комплекса е запазена баня – част от предполагаема епископска резиденция. Християнският комплекс е изграден върху останки на антично светилище. В нисколежащите пластове е разкрит античен олтар от края на IV век пр. Хр. и част от светилище, попадащо под основите на византийската баня. За развитието на античните занаяти свидетелстват пещ за производство на керамика (V век пр. Хр.) и комплекс от металургични пещи от края на VI век пр. Хр. На това е разкрит и част от некропола на първите заселници, датиран в края на VII – началото на VI век пр. Хр.

**Северна кула**

Археологическата структура е част от фортификацията на средновековния Созопол, която подсигурява подхода към външното пристанище, разположено между островите Свети Иван и Свети Кирик, защитено от изток от подводния риф

Паликари. Обектът е многопластов, проучен в периода 2012 – 2013 г. Разкрити са северния вход към крепостта, укрепен от запад със кула тип „бастион“, и частично запазен прилежащ фрагмент от крепостната стена. Портата осигурявала достъп до малко дървено скеле на скалите, чрез което се извършвал, при спокойно море, достъп до външното пристанище за разтоварване на корабни товари. По-голямата част от крепостната стена, в източна посока към нос Скамний, е разрушена в следствие на естествена ерозия или от земетресения. В непосредствения контекст, от вътрешната страна на входа, е проучен малък некропол, датиран през XIII – XIV век. По-голямата част от този некропол е проучена при спасителни разкопки в пространството между ресторант „Вятърна мелница“ и Северната кула. Вероятно гробището е свързано с средновековна църква, южно от ул. “Морски скали”. При първоначалния етап от археологическо проучване на зоната са регистрирани множество антични сгради и няколко пещи за керамика, датирани през VI – III век пр. Хр. Резултатите от проучванията на Северната кула допълват предишните разкопки, като на това място са открити архаична керамика, втора половина на VI век пр. Хр., фрагмент от складово помещение, началото на III век пр. Хр., и пещи за вар от края на VI – VII век, които проучвателите свързват с изграждането на крепостната стена. В края на XIX – началото на XX век на това място е изградена вятърна мелница, чиито основи са документирани при проучванията. Изображение на тази мелница е запазено на фотографии от началото на XX век.

**Археологически обект „Старата Община“**

Археологическият обект е проучен през 2006 г. Под нивото на средновековен некропол, от XI – XIV век, са разкрити останки от античен архитектурен комплекс. Запазени са части от обществена сграда, V век пр. Хр., цистерна с тръбопровод, края на VI – началото на V век пр. Хр., и фрагменти от зидове на помещения, IV век пр. Хр. През елинистическата епоха на това място, върху по-ранните останки, е изградено жилище с три помещения, III – II век пр. Хр. Обектът е реставриран през 2010 г. и съхранява останки от основите на „Старата община”, както и цистерна от началото на XX век в която се е съхранявала вода за нуждите на местната противопожарна служба.

**Остров „Св. св. Кирик и Юлита” – културният център на Древна Аполония**

Островът, с територия 82,5 декара, е разположен в акваторията на Созополското пристанище. Името му е свързано със съществуването на това място на средновековен манастир от XI – XIV век, споменат в императорски грамоти от времето на Палеолозите. Християнският комплекс вероятно възниква през втората половина на IV век, когато в североизточната, най-висока част на острова е изградена голяма триапсидна базилика, свързана със статута на Созопол като епископски център. Църквата е открита през 1927 г. при строителството на „Рибарското училище”. Около нея са проучени десетки гробове от V – VII век. Намерени са и множество антични артефакти, които потвърждават данните от първите разкопки на френския консул Александър Дегран, през 1904 г., за наличие на езически храмов комплекс от времето на Аполония, датиран от края на VII пр. Хр. до III век. През 2009 г. археологическите проучвания на острова са подновени под ръководството на доц. д-р Кръстина Панайотова – НАИМ при БАН. Резултатите от разкопките дават основание първоначалото ядро на полиса (град-държава) да се

локализира на това място. Разкрити са основи на три храма, монументален олтар, цистерна, фрагменти от архитектурна теракота, антични мраморни корнизи, култови ями и голямо количество източногръцка и атическа керамика (VII – II век пр. Хр.). Находките до голяма степен потвърждават сведенията на древните летописци за ранната история на Аполония. Античния географ Страбон споменава храма на Аполон Лечител и обстоятелството, че по-голямата част от полиса е разположена на малък остров. Сведенията за храма се потвърждават от Апиан, Плиний Стари и др. автори, впечатлени от колосалната бронзова статуя на Аполон, дело на атинския скулптор Каламис. Тя е била висока 13 метра и е струвала около 500 таланта злато. В историческата наука съществува дискусия относно местоположението на храма. Епиграфски източници – посветителски надпис на Аполон Лечител върху каменен блок, открит при строителството на „Рибарското училище", купа с вотивен надпис и множество фрагменти с графити ІН (съкращение на Йетрос – Лечител) от култови ями, дават основание по-голямата част от изследователите да приемат, че храмът на Аполон е издигнат на днешния о-в „Св. св. Кирик и Юлита". Научните доводи в полза на тази теза се базират и на декрет от края III век пр. Хр., издаден от народното събрание на Аполония, открит в Истрия (дн. Румъния). В надписа се споменава за война между Месамбрия и Аполония, която възникнала по повод владението на Анхиало (дн. Поморие) и експлоатацията на известните в античността солници. В декрета се споменава, че месамбрийците осквернили светилището на Аполон, но не успели да превземат града. Интерпретацията на епиграфския паметник предполага, че местонахождението на храма е извън крепостните стени. Предвид местонахождението на вотивния надпис, се допуска, че храмът на Аполон е разположен в най-високата част на острова, където е разкрита ранохристиянската базилика, като е формулирана тезата за възможен континюитет между двете култови места.

Систематизираните сведения от последните разкопки показват, че на това място още от VII век пр. Хр. съществува жилищен квартал и първият свещен участък (теменос) в който функционират най-важните светилища на полиса, сред които доминира храмът на бога – епоним. След завладяването и разграбването на Аполония от римляните, през 72 г. пр. Хр., символът на града – колосът на Аполон Лечител, като най-ценен военен трофей е отнесен в Рим. Лишен от предишния си блясък и великолепие, култовият център скоро е възстановен и продължава да функционира. Тук навлизат и нови култове, характерни за римския пантеон. На особена почит сред тях е Тракийският конник, свидетелстващ за осезаемото тракийско присъствие в града. Въпреки превратностите на времето островът запазва ролята си свещено място до края на XIX век, когато върху руините на древните езически светилища и християнски храмове продължава да съществува малката църква „Света Троица", която пази стародавните традиции.

**Манастирът „Свети Йоан Предтеча" на о-в Свети Иван, Созопол**

Средновековният манастир „Свети Йоан Предтеча" е разположен в южната част на едноименния остров, в акваторията на Созополския залив. Първите археологически проучвания се провеждат в периода 1985 – 1994 г. под ръководството на проф. Божидар Димитров и проф. Виолета Димова. През 2008 г. те отново са подновени под

ръководството на проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов и Цоня Дражева. Най-ранните археологически артефакти, открити при разкопките на манастира, датират от V век пр. Хр. В края на IV – III век пр. Хр. тази част от острова е преградена със стена, около която са регистрирани основи на сгради, които все още остават непроучени. В резултат на последните археологически открития е формулирана и хипотезата, че на мястото на манастира е съществувал езически храм. Предположението се основава на общата ориентация на античните зидове, фрагмент от декрет, III век пр. Хр., и малък архитектурен детайл с украса „йонийска кима". През римската епоха островът запазил значението си на основен елемент от пристанищната система на Аполония. Предполага се, че на това място е изграден морски фар, чието изображение е запазено върху автономна бронзова монета на Фаустина Стара от II век. Фарът е имал важно значение за навигацията и корабоплаването по Западния бряг на Понта. Следващите векове от историята на острова са свързани с християнството. В края на IV – V век е построен първият християнски храм – трикорабна, едноапсидна базилика. От нея е запазена олтарната част и външната стена на северния кораб. Под олтара на тази църква, през 2010 г., бе открит мраморен реликварий с мощи на светеца-патрон на манастира – първосветител на християнската църква. В непосредствения контекст на реликвария е намерена по-малка кутийка, изработена от варовит пясъчник, върху която е врязан гръцки надпис, описващ събитието по пренасяне на мощите от Тома, който моли Бог да му помогне в неговата мисия. В надписа се споменава и датата 24 юни – „Рождеството на Св. Йоан Кръстител", когато са положени мощите и храма е осветен. През VI век раннохристиянската базилика е изцяло преустроена и заменена с по-голяма и представителна трикорабна, триапсидна базилика, чиито руини са запазени до наши дни. Църквата претърпява преустройства през X – XI век. Около храма на площ от 0,5 хектара се развива голям манастирски комплекс, живота в който е възможен благодарение на специално изграден водоизточник (аязмо). През XIII – XVII век базиликата е превърната в гробнична църква – манастирски мартирий. По стените на северния кораб са частично запазени следи от няколко стенописни пласта. През 1262 г. манастирът е изцяло обновен от византийският пълководец Михаил Глава Тарханиот. Северно от ранохристиянската базилика е построена нова триконхална църква, която става католикон – главен храм на манастира. В XIII – XIV век манастирът бележи своя втори разцвет. През този период вероятно той получава *ставропигия* (независимост от местните църковни и светски власти) и царски и патриаршески статут. Светата обител се превръща в предпочитано от константинополските патриарси място за уединение. През 1303 г. в него се оттегля вселенският патриарх Йоан XII Козмас (1294 – 1303), самият той родом от Созопол. Същият е избран от българския цар Светослав Тертер за дипломатически посредник при сключването на българо-византийският мирен договор, след битката при Скафида (1304 г.), в която българската войска разгромява армията на Андроник II. Мирът е скрепен с междудинастически брак между българският цар и византийската принцеса Теодора Палеологина, внучка на императора. Две императорски грамоти (от 1363 и 1437 г.) и десет патриаршески грамоти (съставени между 1482 и 1626 г.) потвърждават привилегиите на островния манастир „Свети Йоан Продором" като царски и патриаршески манастир и го представят като един от най-богатите и влиятелни

черноморски манастири. Преживял разрухата на османското нашествие и завладяване на българските земи манастирът продължава съществуването си до 1629 г., когато е разрушен е от османските турци, тъй като е служил за убежище на пирати-казаци. Монасите се преместват на о-в Халки до Константинопол, като съхраняват значителна част от манастирската библиотека и църковна утвар. До днес са запазени 60 ръкописа, които датират между XII и средата на XV век, част от тях се съхраняват във Вселенската патриаршеска библиотека, Ватикана и Кралската библиотека на Швеция. Те представят манастира като един от най-важните средновековни интелектуални и религиозни центрове по българското Черноморие. От последния период на съществуване на манастира са запазени останките на монашеските килии, ограничаващи дворното пространство от север и изток, игуменарница, магерница и скрипторий.

**Некрополите на Аполония**

Един от най-добре проучените археологически паметници, свързани с историята на древния град, е некрополът на Аполония, ситуиран в района на Морската градина и местностите „Хармани", „Калфата", „Колокита" и „Солинария".

„Градът да мъртвите аполонийци" е организиран от двете страни на крайбрежен път, около който са обособени отделни фамилни участъци, оградени с каменни стени (периболоси). Основен начин на погребване е трупополагането в обикновени гробни ями. В други случаи гробните съоръжения са изградени от масивни каменни блокове (цисти) или над тялото на починалия е оформено стреховидно покритие с керемиди. За погребения на малки деца се използват амфори или други големи керамични съдове. По-рядко се среща обрядът трупоизгаряне (кремация), при който като скелетните останки са положени в каменни, керамични или бронзови урни. В контекста на гробните съоръжения се откриват надгробни паметници (стели) от мрамор или варовит пясъчник с имената на погребаните. Свидетелства за пост-погребални ритуали от некрополните контексти са т. нар. „обредни огнища" и депа от ритуално фрагментирани съдове (тризни). Обичайна е и практиката в гробовете, наред с разнообразните дарове (съдове за пиене, предмети на тоалета, теракоти, накити и оръжия), които съпътстват покойника в задгробния живот, да се поставя и монета т. н. „Харонов обол". Миниатюрни предмети, оловни свитъци (*катадесмос*) и надписи по съдовете, свидетелстват за магически практики и проклятия. По близките до полиса възвишения или крайбрежни носове, около отделните некрополни участъци, се издигат надгробни могили, които изпълняват ролята и на символични ориентири. В могилните некрополи са погребвани по-изтъкнатите граждани на Аполония. Най-интересни са находките от могилите на нос „Колокита", по рида „Свети Илия" и в местността „Мапи". През периода на късния елинизъм, поради нестабилната политическа обстановка в региона, некрополните пространства се дислоцират в непосредствена близост до градското ядро на Аполония. В района на провлака (дн. Морска градина) са проучени множество гробове, датирани от края на III – началото на I век пр. Хр. Тук са регистрирани некрополи от римския (I – IV век) и ранновизантийския период (V- VII век).

**РИМСКА ВИЛА ПОД СТАДИОН „АРЕНА" – СОЗОПОЛ**

Археологическата структура е открита през 2014 г. при реконструкцията на градския стадион, свързана с изграждането на тренировъчно игрище с паркинг. Обектът

е многопластов със структури разположени в различни стратиграфски нива, датирани в широк хронологически диапазон. В най-ранните пластове е регистрирано селище от късния неолит, кр. на VI хил. пр. Хр. Открити са множество каменни и костени оръдия на труда, фрагментирана керамика и останки от праисторически пещи. Селището е еднопластово, от открит тип и се развива на площ около 25 декара в северна посока към ул. ‘Републиканска”. От архаичната епоха са документирани две негативни структури с материали от втората половина на VI век пр. Хр. От края на IV – III век пр. Хр. се датира разкритият на това място керамичен водопровод, който доставя прясна вода от района на близкото възвишение в местността „Мисарите”. Към елинистическия период са отнесени и няколко десетки, успоредни една на друга канавки с ориентация изток-запад. Структурите се интерпретират като останки от лозови насаждения.Най-стойностната част от археологическия комплекс представляват архитектурните останки от късноримска вила, IV – V век. Сградата, разкрита на площ около 250 м$^2$, има четири помещения с ориентация изток-запад. Главният вход е от запад, фланкиран с колони, фундирани върху основи от квадратни тухли, споени с бял хоросан. На място е запазена базата на северната колона с посветителен надпис „На Зевс (бога), покровител на предците, (посвети) Тиберий Клавдий Прокъл, син на Реметалк, жрец”. Базата е преизползвана в градежа на вилата и дава ценни сведения за историческите и демографски процеси в региона на Аполония и Понтийска Тракия. Най-луксозното помещение има подова настилка от тухли и екседра. Сградата продължава да функционира с преустройства до края на V век, когато към нея са добавени две помещения с основи от ломен камък на калова спойка. Около нея са разкрити пещи за производство на керамика, датирани с материали от втората половина на V век. Производственият комплекс илюстрира още един аспект от поминъка на обитателите на късноримската вила. Предвид локацията на архитектурния комплекс вилата може да се определи от типа “sub urbana”. Това е единствената вила от този тип известна от Созопол. Южно от нея е изградена правоъгълна цистерна, снабдявала с вода обитателите ѝ. Около сградата се развива малък християнски некропол, съставен от десет гроба, разположени в две стратиграфски нива. Ранните гробове са от периода IV – V век, а късните от XV – XVII век. Научните измерения на този обект са принос в изследванията на историята и материалната култура на Аполония – Созопол.

**РИБАРСКОТО УЧИЛИЩЕ**

Със специален закон на XI Обикновено народно събрание от 29.02.1924 г. е решено в Созопол да бъде построено „Практическо рибарско училище”. Инициативата влиза в сила с Указ № 7/14.03.1924 г. на цар Борис III, като за целта в държавния бюджет са предвидени 5 000 000 лв. Специална комисия предлага сградата да бъде построена на остров „Св. св. Кирик и Юлита”, а созополската община безвъзмездно предоставя терен за целта. През 1924 г. известния бургаски архитект, възпитаник на немската архитектурна школа, Стоян Николов, изработва проекта на сградата в модерен архитектурен стил на площ от 800 м$^2$. На 5 април, с голяма тържественост, е положен основният камък на бъдещата сграда. На събитието присъства Негово величество цар Борис III, пристигнал на миноносеца „Дръзки”. В 11:15 ч. царят, облечен в униформа на морски офицер, поздравява почетния взвод и със благодарствен молебен започва

церемонията по освещаване на строежа. Откриване на училището, цар Борис III Специална грамота с подписа на царя, министъра на земеделието и държавните имоти, народни представители и длъжностни лица от региона, е поставена в метална капсула и зазидана в основите на строящата се сграда. В речта си Борис III пожелава на възпитаниците на училището – синове на загинали за Отечеството храбреци, да следват достойно пътя на своите бащи. Едновременно със строителството на училището, в периода 1926 – 1927 г., се изгражда и вълнолом с дължина 250 м, свързващ острова със полуостров Скамний. През 1930 г. сградата на рибарското училище е напълно завършена, като на 3 октомври започват редовни, учебни занимания на първия випуск. През 1930 г. тук за кратко учи гениалният пролетарски поет Никола Йонков Вапцаров. Няколко години по-късно училището е принудено да затвори под предлог за „недостатъчни рибни ресурси в Черно море", след което е предоставена на флота за военноморско училище. В периода 1945 – 2005 г. островът е военноморска база на българския флот. През 2007 г. сградата на морското училище е обявена за недвижима архитектурна ценност от местно значение и предоставена на Министерство на културата за изграждане на бъдещ музей за морска култура и подводна археология.

**Храмове и параклиси**

**Църквата „Св. Богородица"** (XV в.) е паметник на културата с национално значение. Дълбоко вкопана в земята, тя се намира в Стария град, върху основите на по-ранен средновековен храм. През XVIII век е украсена с изящен дърворезбован иконостас, дело на дебърските майстори от Западномакедонската школа. През 1927 г. църквата е обявена за народна старина, а през 1962 г. иконостасът й получава статут на художествен паметник на културата с национално значение;
**Църква „Св. Георги"** (1867) – притежава ценни икони и интересен дърворезбован иконостас;

**Църква „Св. Зосим"** (1857) – разположена е в Градския парк, върху основите на по-ранен средновековен храм. Св. Зосим е считан за созополски мъченик и името му се ползва с изключителна популярност в града. На западната фасада на църквата, вдясно от входа, е вградена мраморна надгробна плоча от V в. пр.Хр. на аполонийска гражданка от античния Амфиполис (днес близо до гр. Кавала, Гърция). Иконите в църквата са дело на възрожденския иконописец Димитър Созополчанина;

**Църквата „Св. Св. Кирил и Методий"** (1888) е дело на архитекта Уста Генчо. Съхранява изящния иконостас от дърворезба на разрушения през 60-те години на XX век православен созополски храм „Св. Иван Богослов";

**Природен и археологически резерват остров „Св. Иван"** – най-големият от петте острова по българския Черноморски бряг. Тук са открити следи от тракийско светилище от VII в. пр.Хр., древногръцки храм, вероятно посветен на Аполон Лечител (V в.пр. Хр.), останки от манастира „Св. Йоан Предтеча", античен фар, руско военно гробище. През 2001 г. островите Св. Иван и Св. Петър са обявени за паметници на културата с национално значение;

Параклиси – Параклисите са своеобразна проекция на християнската принадлежност и традиционната православна обредност на местната общност. Те са органично свързани с характерното градоустройство на Созопол. Счита се, че са

изградени във връзка с даване на обет от спасили се при корабокрушение моряци и рибари или в резултат на съновидения. В някои от случаите те сигнират местата на разрушени във времето стари средновековни църкви. Според запазени сведения, от края на XIX – началото на XX век, в Созопол са съществували осемнадесет, а в неговите околности тринадесет параклиса. Като например „Исус Христос" – намира се в стария град; „Св. Св. Константин и Елена", „Св. Параскева" – намира се над градския плаж; „Св. Атанас", „Св. Димитър", „Св. Никола", „Св. Неделя", „Св. Марина", „Възнесение";

**Село Вършило**

Исторически бележки. Западно от селото, в посока към с. Богданово, в м. Кандрица се намират останки от укрепление „Калето". На площ от няколко квадратни километра има многобройни следи от рудни разработки. Локализирано е рудно поле, разпръснато в местностите: Караисък – югоизточно от Вършило, на левия бряг на р. Даръдере; Домузтарла – на 2 км в югоизточна посока; Св. Константин – 1,5 км в югозападна посока; Тясна Бърчина – на 4 км югозападно; Дишлика – на 1 км северозападно от Тясна Бърчина;Потонски дол, Тетре-баир и Аламата.

Забележителности: Останки от тракийска, римска и антична крепост; Църква „Св. Богородица"; Параклис „Св. Константин"; Защитената местност „Тясна река" (120 ха) – намира се на километър югоизточно от селото. Обявена е през 1994 г. с цел опазване естествените местообитания на защитени и редки видове птици, включени в Червената книга на България и в списъка на застрашените видове в Европа; Водопад Скакла; 23 къщи, обявени за паметници на културата.

**Село Габър**

Исторически бележки. В района на селото има следи от две крепости – в южна посока е крепостта „Джемеренско кале", втората е на северозапад, в посока с. Драчево.
Намерени са ранновизантийски монети, разпръснати по частни колекции.

Забележителности

Църква „Св. Троица" (1889 г.); Защитена местност „Раков дол" – обявена е през 1995 г. за запазване естествените местообитания на редки и защитени видове птици; Защитена местност „Старият Соват" – обявена е през 1994 г. за запазване естествените местообитания на защитени и редки видове птици, включени в Червената книга на България и в списъка на застрашените видове в Европа; Аязмото на с. Габър – намира се на около 2 км източно от селото.

**Село Зидарово**

През селото преминава река Факийска, която се влива в езерото Мандра – най-голямото естествено езеро в България.

Исторически бележки. В района на селото има следи от рудодобивна и металургична дейност на траките – стари минни разработки в м. Юрта и около 32 разработки от типа на откритите кариери. На север от рудното поле, сред шлаковите натрупвания е открита антична керамика. Източно от шлаковите отвали има следи от антично селище на рудари и металурзи. На вр. Росен, западно от селото, има гробници.

В околностите на с. Зидарово са открити останки от крепости в м. Канарата и в м. Каята. Селището е основано през XVII век от преселници от село Св. Никола (днес Черноморец). През 1913 г. тук се заселват и бежанци от Одринска Тракия, семейства от Лозенград и Бунархисар.

Осем къщи в селото са обявени за паметници на културата.

Село Зидарово е родно място на Александър Георгиев Коджакафалията – един от големите български благодетели от началото на XX век, спасил от бедност стотици българи, турци, арменци и евреи. Неговото благодеяние е сравнимо по своя размер и нравствена стойност с даренията на Евлоги и Христо Георгиеви. Върху земите на Коджакафалията днес са разположени две трети от централната градска част на Бургас, почти целият Приморски парк, комплексите „Братя Миладинови", „Лазур" и „Зорница", а също и близо 90 на сто от сградите в Северната промишлена зона. Коджакафалията определя облика на съвременен Бургас – раздава стотици хиляди златни лева за построяването на сиропиталища, старчески домове, болници, пощи и за църквата. Сам покрива разходите за съставянето на новия регулационен план на града в Министерството по благоустройството, плаща и строежа на цялата инфраструктура в новите квартали, прави най-голямото завещание в българската история на обща стойност 25 млн. златни лева в недвижими имоти – земя и сгради.

**Забележителности**

Останки от средновековна крепост „Калето"; Църква „Св. Георги" (1859 г.); Природна забележителност „Водениците" – обявена през 1995 г. с цел опазване на скални образувания; Параклис „Св. Петка" с аязмо – възстановен през 2009 г. Говори се, че съкровено желание, изречено на това място, непременно се сбъдва; Паметна плоча на Александър Георгиев-Коджакафалията (2008).

## СОЗОПОЛСКИТЕ КЪЩИ

През 1965 г. старата част на град Созопол е обявена за архитектурно-исторически резерват. На тази територия за запазени повече от осемдесет къщи, изградени в характерен стил за възрожденската архитектура от XIX век. Сградите съществуват е единна, плътно застроена селищна формация, разделена от тесни калъдърмени улички и „римни" (тесни междусградни пространства).

Жилищната архитектура, характерна за Созопол, е аналогична на къщите от другите крайбрежни селища, около и на юг от Бургаския залив. Архитектурният стил, базиран на опростен план, фасади с еркери и дървена обшивка на втория етаж, е в пряка връзка с използваните строителни материали – камък, дърво и кирпич. Вероятно черноморската жилищна архитектура е повлияна и от традициите на странджанската къща. Обемно-пространственото решение на сградите включва високо каменно приземие – използвано за складови и стопански нужди, кореспондиращо директно с улицата или двора. Тук обикновено се съхраняват бъчвите с вино, хранителните запаси, селскостопанския и риболовен инвентар. В някои от случаите помещенията се използват за дюкяни или занаятчийски работилници.

Вторият – жилищен етаж се издава еркерно над приземния. По този начин сградата израства във височина и широчина, като придобива динамичен и изразителен

силует. Обикновено жилищния етаж е изграден от олекотена дървена конструкция и кирпичен градеж. Дървената облицовка предпазва кирпича от деструкция и има топлоизолационна функция. Към втория етаж води дървено стълбище. Планът му включва централно представително помещение – салон, около който са разположени спалните. В повечето случаи към салона или някоя от стаите е изграден малък дървен балкон. Жилищният етаж е осветен чрез сравнително тесни прозоречни отвори, закрити отвън с дървени капаци. Мебелировката е семпла и се състои от дървени долапи, скринове, миндери, софри, легла др. Северните стаи се отоплявят с камини с външен зидан комин или с мангали. Таванът е на гредоред, обшит с дърво или оформен с тънки, замазани с вар, летви – т. нар „каратаван". Покривната конструкция, в зависимост от обема на сградата, е двускатна или четирискатна, обшита с дърво и покрита с дъговидни керемиди от т. нар турски тип.

**КЪЩА НА АНА ТРЕНДАФИЛОВА**

Къщата на Ана Трендафилова е център на един от най-характерните възрожденски ансамбли в северозападната част на Стария Созопол. Обявена е за паметник на културата от национално значение и в голяма степен отразява богатството и естетиката на българската възрожденска архитектура от началото на XIX век. Приземието е изпълнено в масивен каменен градеж, от запад със значително по-високи стени поради естествения наклон на терена. Фасадите на втория етаж са обшити с широки дъски и тесни цепеници, които подчертават визуалното възприемане и пластичния ефект най-представителната и богато украсена къща в Созопол. Широки вертикални дъски, оформени като пиластри с бази и капители, ограничават отделните части на фасадните плоскости, а някъде допълнителни колонки ги разделят на отделни декоративни пана. На източната фасада преминава надфриз в тръгълен фронтон със стилизирано слънце. Заради този детайл сградата е известна още като "Къщата със слънцето". В интериора си тя е съхранила резбовани тавани, декоративни решетки и долапи украсени с алафранги.

**КЪЩА "ЛАСКАРИДИС"**

Къща "Ласкаридис" е архитектурна културна ценност от местно значение, построена през XIX век. Намира се на ул. „Кирил и Методий", в централната част на полуострова, като заедно с двора си оформя самостоятелна инсула. Сградата е двуетажна, с каменна изба и паянтов жилищен етаж. Избеното помещение има вход към западния ъгъл с двукрила дървена порта, над която е вграден античен корниз. Най-характерна за къщата е югозападната фасада, при която етажът излиза навън с 2 м. и е подпрян на 4 резбовани, дървени подпори.

Фамилията са собственици на таляни, търговци на риба и лодкостроители и притежават сградата с нотариален акт от 1876 г., издаден от администрацията на султан Абдул Хамид II. В двора са запазени основи от олтара на християнска базилика X – XVII век.

**КЪЩА НА МАРИЕТА СТЕФАНОВА**

Намира се в началото на Стария град, легнала върху средновековната крепостна стена. Строена е в първите години на XIX век. Това е голяма, двуетажна къща с високо приземие, изградено от масивна каменна зидария, обшита в горната си част с дъски.

Жилищният етаж се състои от салон и няколко стаи. Интересна с обемно-фасадното си оформление, сградата е един от типичните образци на старата созополска къща.

**КЪЩА НА АНА БАТИНЬОТИ**

Сградата се намира на ул. “Кирил и Методий”. Представлява двуетажна къща със сравнително правилна форма. Приземието е от каменна зидария със сантрачи и опростено разпределение. Вероятно предназначението му е свързано с отглеждането на животни и за съхраняване на зимнина. Стръмна, еднораменна стълба извежда към полуетажа и достига до етажния салон. Жилищният етаж има характерно разпределение с четири, симетрично разположени около салона стаи. Етажните помещения се надвесват еркерно над приземието и се подпират с високи извити конзоли. Фасадите са обшити с дъски, като различието в материала подчертава хоризонталите на сградата, завършваща с плитка дървена стряха. Прозорците са с кепенци, на югозападната фасада е имало балкон, който е преграждан и скъсен.